

ЛЕКСИЧНІ ПОМИЛКИ НА СТОРІНКАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ

У статті проаналізовані типові лексичні помилки, виявлені на сторінках сучасних українських періодичних видань. Зазначено причини таких ненормативних лексичних утворень та подані практичні рекомендації щодо правильного уживання таких лексем.

Ключові слова: видозміна лексичних одиниць, лексична помилка, семантичні відтінки лексем, ненормативні одиниці.

The article analyzed the typical lexical errors found in the pages of contemporary Ukrainian periodicals. Specified the reasons for such deviant lexical units and presented practical recommendations on the proper use of such tokens.

Key words: Effects of lexical units, lexical error, semantic shades of tokens and non-normative one.

Мова сучасних періодичних видань досить швидко реагує на будь-які процеси суспільного життя. Багатство внутрішніх ресурсів сучасної української мови дозволяє відобразити широку гаму відтінків значення реалій позамовного світу. Тому від уміння правильно та вміло користуватися засобами української мови залежить якість комунікативного матеріалу, яким заповнюється сучасний інформаційний простір. Останнім часом можна констатувати, що цей простір нерідко заповнюється комунікативно недосконалими матеріалами, а це є неприпустимим порушення норм сучасної української літературної мови. Мовні помилки у журналістських матеріалах, що виникають у результаті порушення норм, гальмують процес адекватного сприймання інформації реципієнтом. Крім того, вони є суспільно небезпечним явищем, оскільки неодмінно фіксуються у сфері свідомого чи підсвідомого, спричиняють формування неправильних лінгвостереотипів і тим самим заважають виробленню й закріпленню літературних норм у соціумі.

Результати лінгвообстеження журналістських матеріалів дозволяють твердити, що одним з активних лексико-семантичних процесів на сучасному рівні є значеннева видозміна окремих одиниць. При такій видозміні, перетворенні слово втрачає свою концептуальність, системність, семантику і набуває властивостей, які нормативно йому не притаманні. Такі видозмінені одиниці, як зауважує Т.Бондаренко, з'являються тоді, коли використовується слово, близьке до висловлюваного поняття, але не точно за змістом чи нехарактерне для сполучення з іншими словами у певному контексті [1, с. 52].

Прикладом такої видозміни може слугувати використання лексеми “задача” з ненормативним значенням “наперед визначеного, запланованого для виконання обсягу роботи, доручення, мети” [2, с.284] у реченні: “Головна *задача* влади – не *арешт Тимошенко*” (Gazeta.ua). Ця помилка пояснюється передусім впливом російської мови, де семантичне поле слова “задача” ширше, ніж українського співзвучного відповідника, оскільки названа лексема в українській мові може вживатися лише із значенням “питання математичного характеру, що розв’язується обчисленням за визначеною умовою” [2, с.294]. Семантиці наведеного контексту відповідає нормативна лексема – *завдання*. Описана лексична помилка зумовлюється тим, що у сучасних лексикографічних праць, зокрема тлумачних словниках слова “задача” і “завдання” подають як синоніми.

У мові сучасних ЗМІ чітко окреслюється тенденція до ненормативного вживання іменника *об’єм* у контекстах, що мають значення “розмір, величина чого-небудь; зміст з

погляду його величини, кількісного вираження, значення, важливості” [2, с.653], наприклад: “У Криму **об’єм** реалізації зерна за 9 місяців скоротився на 24%” (Уніан); “**Об’єми** навчальних програм...” (День). Семантична видозміна цієї лексеми відбувається також під впливом російської мови, де значення слова рос. “объём” ширше, ніж українського відповідника, оскільки в українській мові функціонують дві номінанти – *об’єм* та *обсяг*, причому *об’єм* може вживатися лише для передачі “фізичної величини якогось тіла із замкнутими поверхнями, що вимірюється в кубічних одиницях” [2, с.636]. Незважаючи на відсутність у тлумачних словниках чіткої вказівки на диференційоване вживання лексем *обсяг* і *об’єм*, у наведених реченнях необхідно замінити ненормативні одиниці на *обсяг реалізації зерна, обсяг навчальних програм*.

Широке семантичне поле характерне для російського іменника “отношение”, набору значень якого в українській мові відповідає кілька лексем. Недостатня диференціація семантики лінгвоодниць у мовах, що контактують, зумовлює появу лексичних помилок, наприклад: “Україні і Росії потрібно переходити на ринкові **стосунки** у питанні газових поставок та транзиту” (Робітничка газета); “Україна – розмінна монета у газових **стосунках**” (День).

Іменник *стосунки* зазнав семантичної видозміни, оскільки набув значення, властивого слову *відносини*, що вживається як термін у суспільно-економічній, дипломатичній, виробничій сфері або ж використовується на позначення зв’язків між країнами, соціально-економічними та політичними об’єднаннями тощо. Тому правильними варіантами слід вважати конструкції *ринкові відносини, у газових відносинах*. Іменник *стосунки* вживається тоді, коли мають на увазі взаємини між людьми, членами якогось колективу; зв’язки, контакти взагалі.

Інколи у мові ЗМІ не диференціюються семантичні відтінки лексеми рос. “отношение”, що в українській мові передаються словами *відношення, ставлення*. Доказом цьому є такі речення: “Заява Міллера не має ніякого **стосунку** до професійних розрахунків” (День); “**Відношення** дітей від першого шлюбу до нової жінки тата” (Gazeta.ua). У першому реченні ненормативна одиниця *стосунок* повинна бути замінена на слово *відношення*, яке, хоч функціонує для передачі причетності до чого-небудь (*ніякого відношення*), термінологічного значення (*семантико-синтаксичні відношення*) та в офіційно-діловій сфері (*відношення як діловий лист*). Друге речення теж потребує редакторської правки шляхом заміни слова *відношення* на *ставлення*, оскільки контекст вимагає лексеми для номінації виявлення певних почуттів до кого-небудь.

У медіа-матеріалах досить активним є ненормативне вживання прикметника *наступний*, що в українській мові має значення “який настає, розташовується або з’являється слідом за чимось; найближчий після чогось; який має відбутись” [2, с.583] і не може використовуватися для передачі семантики вказівного займенника *такий*, що вживається перед поясненням або переліком явищ, ознак тощо. Недиференційований підхід до семантичної структури багатозначного російського слова “следующий” та українських еквівалентів з вужчою семантикою зумовлює появу таких лексичних помилок у реченнях: “У ході наради обговорено **наступні** питання: господарська діяльність ТОВ “Кролікофф” за 2010 рік та перспективи розвитку галузі кролівництва” (Робітничка газета) (замість *такі*); “Зіткнулася з ситуацією **наступного змісту**...” (День) (замість *такого*).

Для російської лексеми “общественный” в українській мові є два відповідники – *суспільний* та *громадський*, кожен із специфічними нормами вживання. Добираючи еквівалент, інколи працівники ЗМІ не враховують контекст, а калькують морфеми: рос. *общество* – укр. *суспільство*, отже, рос. *общественный* – укр. *суспільний*. Саме неврахування семантичної відмінності названих одиниць в обох мовах зумовлює появу таких помилок, наприклад: “А наслідком цього завжди є криміналізація усіх сфер **суспільного життя**, в тому числі і кожної із гілок влади” (Молода Україна). Прикметник *суспільний* в українській мові означає “той, що стосується суспільства” [2, с.1218],

значення “який виникає, відбувається в суспільстві, пов’язаний з ним” [2, с.199] передається словом *громадський*. Тому нормативними будуть утворення *суспільні інтереси, суспільні науки і громадські обов’язки, громадське життя* тощо.

Нерідко у журналістських матеріалах знаходимо випадки вживання слова *громадянський* у невластивому йому значенні. Наприклад, у реченнях: “Ця історія трапилася з однією знайомою мені дівчиною, коли її **громадянський** чоловік загинув у автомобільній катастрофі” (Gazeta.ua); “Сучасні погляди на **громадянський шлюб**” (Gazeta.ua) – функціонування виділених слів суперечить лексичній нормі, згідно з якою для називання правових відносин у суспільстві повинен використовуватися прикметник *цивільний* (наприклад: *цивільний шлюб, цивільне законодавство, цивільний кодекс*).

Унаслідок впливу російського слова *относительно*, яке має кілька значень, відбувається семантична видозміна лексем української мови, свідченням чого є такі речення: “Порушено кримінальну справу **відносно** головного бухгалтера одного з державних підприємств міста Антрацит” (Нова доба); “Партнер ЮФ “Центр правового консалтингу” дає коментар **відносно** заяви про забезпечення доказів” (Газета по-українськи).

Використання слова *відносно* вважається нормативним тоді, коли воно відповідає значенню *порівняно, більш-менш*, наприклад: *відносно кращі показники*. Проте названа лексема не може функціонувати з прийменниковою семантикою, з цією метою слід уживати такі службові слова, як *про, щодо, з приводу, стосовно*. Незважаючи на те, що словники фіксують і прийменникове значення лексеми *відносно*, виділені утворення потребують заміни, оскільки на сучасному етапі розвитку мови виходять за межі її системних можливостей, пор.: нормативні відповідники: **стосовно** *головного бухгалтера, коментар з приводу* *заяви*.

Семантичної диференціації вимагають прислівники *порівняно* і *порівняльно*, яким у російській мові відповідає лексема *сравнительно*. Дія інтерференційних чинників, неврахування значень прислівників в обох мовах негативно позначаються на рівні грамотності журналістських матеріалів і зумовлюють появу лексичних помилок наприклад: “Проект Житлокодексу: **порівняльно** чесні способи відбирання житла за допомогою закону” (День). Виділене утворення є ненормативним, оскільки у реченні йдеться про об’єкт, що визначається у порівнянні, зіставленні. Очевидно, автор не мав на увазі чого-небудь, що ґрунтується на порівнянні, встановленні співвідношень між досліджуваними об’єктами (домінантою у цьому випадку була б лексема *порівняльний*, наприклад *порівняльний аналіз*).

Таким чином, проаналізувавши лексичні помилки журналістських матеріалів, що ґрунтуються на семантичній видозміні лексичних одиниць, можемо стверджувати, що основною причиною таких ненормативних утворень є вплив російської мови, в якій семантичне поле деяких слова ширше, ніж в українського співзвучного відповідника. Тому добираючи слова з близькими значеннями необхідно враховувати можливість повної чи часткової взаємозамінності тотожність чи подібність значень, їхні відтінки у значенні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Т.Г. Порушення лексичних норм української мови (на матеріалі друкованих ЗМІ) // Мова у слов’янському культурному просторі: Тези доп. та повідомл. Міжнародної наук. конф., Умань, 23 – 25 травня 2002 р. – Умань: Графіка, 2002. – С. 52 – 54.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.